

מלוצק לתל אביב - סאגה של חלוצי

משה אברבך

המוסדות האלה, היו בעלי-בתים אמידים - ואפילו פחות אמידים - מעסיקים מורים פרטיים ומחס קיבלו התלמידים את עיקר חינוכם היהודי. זה היה מנהג נפוץ בכל מרחב ומרכז אירופה, חוזה אולי הסיבה העיקרית לרמת-החינוך הגבוהה בארצות אלה לעומת הרמה הירודה בארצות המערב בהן לא מוכנים ההורים להקריב מספיק למען החינוך היהודי של בניהם. מסופקני אם בכל העולם המערבי יש היום קהילה יהודית שיכולה להתחרות במימדי החינוך היהודי ובאיכותו המשוכללת שהיה קיים בקהילה קטנה יחסית כמו לוצק.

מענין תאור השוק של לוצק, בו היו מוכרים בין היתר דגים טריים - וגם לא כל כך טריים. בשלוח מלחמת העולם הראשונה נתרבו מקרים של שוד ורצח. על עז רחום של יהודי לוצק תעיד העובדה, שכאשר ערכו קוחקים פוגרום 'בזעיר אנפין', התפרצו לתוך הסנדלריות ושדדו נעליים ומגפיים, קרה דבר בלתי-צפוי: הסנדלרים היהודיים עם בניהם ופועליהם מזוינים בגרזינים, קלשונים ופטישים, התקיפו את הקוחקים והללו ברוח כל עוד נפשם בם.

"השומר הצעיר" - נאמנות למסורת

כמובן, לא תמיד נגמר הענין בכי טוב, וגם בלוצק היו קורבנות כתוצאה

לוצק, עיר בוהלין במערב אוקראינה, היתה מאות בשנים עיר ואם ישראל. כשהתגוררתי בבולטימור, היכרתי כמה יהודים יקרים יוצאי לוצק, ללא יוצאים מן הכלל היו כולם בעלי רגש יהודי הם שכל ענין יהודי וציוני היה נוגע לליבם. היו תומכים בכל מגבית, שמחים בכל שימחה לאומית, וכאבים את כאבה של האומה כל אימת שקרה אסון בארץ או בגולה.

זהו הרקע של ד"ר אריה ל. אופזיהר, שכתב אוטוביוגרפיה חלקית לפני שנים אחדות בשם 'ימים מלאים'. חשיבותו של ספר זה היא לא רק במאורעות המעניינים בימי נעוריו של המחבר המתוארים בו בכשרון, אלא משום שהוא משקף את גורלו החווני של דור בעל אידאלים נשגבים. אם יש לנו היום מדינה מפותחת בעלת יכולת להגן על עצמה נגד כל אויביה מסביב, הרי זה בראש ובראשונה בזכותם של חלוצים אידאליסטיים מסוגו של אריה אופזיהר.

החלק הראשון של הספר מתאר בנאמנות את חייה החיים בלוצק בעשרים השנים הראשונות של המאה הנוכחית. כבר בפרק הראשון מזכיר ד"ר אופזיהר את החינוך היהודי בלוצק - את ה'חדרים' המרוכזים, ה'חדרים המתוקנים', הישיבות, הגימנסיה העברית, ואחרון אחרון, בתי-ספר של 'תרבות'. נוסף לכל

הקהילה היהודית בלוצק התערבו ובעזרת שוחר מתחכם (בעיקר בקבוקי ודקה) הצליחו לבסוף להביא לידי שחרור הצעירים.

בשנת 1921 עלה אריה אופוידר לארץ, יחד עם קבוצה של "השומר הצעיר". הוא מתאר במילים נרגשות את הפרידה מהחורים בתוצת ורכבת. ואת היחס העוין של הצועים הפולנים והאוקראיניים כלפי הצעירים היהודיים. תוך קריאת וזכרונות מעניינים אלה ניתן לראות בעליל כמה היו הגויים במזרח אירופה שקועים במרט שערי סומאת שינאת ישראל עוד בטרם הופיעו הנאצים הגרמניים באופק.

העליה לארץ

הנסיעה לארץ - דרך ורשה, וינה, טרייסט ואלכסנדריה - נמשכה כמה שבועות ותקיימה לאורך כל הדרך בתנאים גרועים ביותר. באניה, למשל, שימש התרמיל כר לשכב עליו, והמעיל היה השמיכה היחידה של העולים הצעירים שנקבע להם מקום בקצה הסיפון. הם טבלו גם ממחלת היס והקיאו מהר את מעט האוכל שאכלו.

כשהגיעו החלוצים ליפו בדקו אותם הפקידים האנגליים שבע בדיקות שנמשכו כמה שעות. כל עולה חדש נחשב כחשוד המנסה להתגנב לארץ באופן בלתי-חוקי. יחסם של האנגליים אל העולים הצעירים היה דומה ליחסם אל היילידיים בכל מושבותיהם. כיוון שהצירות היו בסדר, הירשו להם

מהפערות שנערכו ע"י כנופיות השוחרים והרוצחים של צבא פטלורה. הפערות הביאו לידי כך שהלק של תנועת היהודי הצטרף למפלגה הקומוניסטית. הלק אחר התארגן ב"השומר הצעיר", ואריה אופוידר היה בין מיסדי התנועה בלוצק. זה לא היה אותו "השומר הצעיר" השמאלני שהתרחק מהדת ומהמסורת ותכופות נלחם מלחמת חרמה בדת ובכל תופעותיה. בלוצק היה "השומר הצעיר" די קרוב למסורת - עד כדי כך שבכל אסיפה ציבורית היו מצוירים:

"יצי מבטיח הבטחה שלימה לעשות מה שבכוחי להיות נאמן לאלוהי ישראל, לארץ אבותי, לעמי, ולחיות אנדעור ואחיסמך לכל מי שנברא בצלם אלוהים, ולמלא את כל דיברות 'השומר'".

למרות מתנותיו של "השומר" וריחוקו מחקיצוניות המארכיסטית, נאלץ הארגון להגן על עצמו בעימות במימשל הפולני העוין שנסה לראות בכל תנועת נוער יהודית ארגון חתרני מהפכני. פעם, כ"השומר" השתתף במצעד של תנועת הצופים הפולנית, החמנו מנהיגי "השומר" אל המושל הצבאי האנטישמי שהאשים אותם שהם מתכוונים להצטרף אל אויבי פולין (כלומר, הרוסים הבולשביקים). אע"פ שהוסבר לו שמגמת "השומר" היא עליה לא"י, הוא לא האמין ליהודים - או עשה את עצמו כלא מאמין - והמשיך את התעללותו הגסה, עד שפרנסי

תוקמת אותם תכופות. נוסף לזה בא ההלם של הפרעות באחד במאי 1921 שעשה רושם קשה על החלוצים שבאו לבנות את הארץ ופתאום הוברר להם שהבית הלאומי שהובטח לנו רחוק מהתגשמות. הם התחילו להבין שבנין הארץ ללא כוח מאורגן ונשק מעולה לא יהיה בגדר האפשרות. ואכן שמירה זהירה וטובה על מחנות העבודה הניאה את הפורעים הערביים מלהתקיף את החלוצים. אדרבא, פחד היהודים נפל על הערבים תושבי הכפר סרפנד והם שלחו משלחת לכרות ברית שלום עם השכנים היהודיים.

בין החלוצים לא שררה רוח אחדות מושלמת. מדי ערב התקיימו ויכוחים סוערים על שיטות פוליטיות שונות שהתימרו לתקן עולם במלכות שדי". היו גם קומוניסטיים שנתגלגלו לארץ וביקשו להנהיג את הכולשביזם במחנות העבודה. "כדרכם בקודש", לא נתנו למי שהתנגד להשקפת-העולם שלהם לשאת את דברו.

משסימו החלוצים את הנחת הפסים למסילת הברזל, עברו לחיפה לסלול כבישים בצפון הארץ. הם למדו מלאכות חדשות ואף הן די קשות ומפרכות את הגוף. בין אלה שהיו אז במחנות סוללי הכבישים היה נתן ביסטריצקי - סופר ונואם בחדס - וכמו כן המשורר יצחק למדן. גם בשעה שהיו מסורים לעבודתם, תפסו אירועי התרבות מקום חשוב בחייהם. כשהכנר ישה חפץ נתן פעם קונצרט בעמק

האנגלים בסופו של דבר לעלות על החוף. וכאן התחילה פרשה חדשה בתולדות החלוצים מלוצק.

בימים הראשונים התאכסנו העולים החדשים ב"בית החלוצי" ביפו. מעניין שמן הרגע הראשון הרגישו בשנאת הערבים ובבוז בו התיחסו ליהודים. הגיעו הדברים לידי כך שאריה אפוזיהר כמעט נדרס ע"י דילג'נס שנהגו הערבי סטה בכוונה מנתיבו כדי לפגוע בחלוצי היהודי. כיוון שנכשל בניסיון רצח זה, העידו פניו על אכזבתו ושנאתו שבערה בעיניו.

ברם, כל זה לא מנע את החלוצים מלהביע את רגשי האושר שזכו לעלות ארצה. קשה לתאר בימים אפורים אלה את התלהבותם הציונית של החלוצים שהקדישו את חייהם לבנין הארץ והיו מוכנים לכל קורבן - ובלבד שיזכו להגשים את החלום הציוני.

שיחק להם המזל וחברי הקבוצה שעלתה מלוצק נתקבלו לעבודה. באפריל 1921, בהנחת פסי מסילת הברזל בין לוד לסרפנד. החלוצים שהקריבו את הקרירה שלהם למען בנין הארץ לא היו רגילים לעבודה שחורה כזאת. אבל, בדלית ברירה ומתוך איראליזם טהור, התרגלו לעבוד בתנאים הקשים שהיו אז בארץ.

כמעט כולם סבלו מיבלות ורבים גם מזיהומים. היתושים היו ממררים את חייהם, ביחוד בלילות. למרות החניון שקיבלו שלוש פעמים ביום, כרי להקדים רפואה למכה", היתה הקדחת

גם האידיאליזם של 'דת העבודה' לא עמד תמיד במבחן, ואריה אופזיהר מספר על בחורים שנמרה עבודתם בקבוצה או בחבורה ולא נמצאה להם עבודה אחרת, שמעו לעצת ההורים וחזרו הביתה לפולין ללמוד "מקצוע הגון ומכובד" ו"לעשות חיים". המחבר שואל בצער: "מי ידע או מה שצפן הגורל לאלה שחזרו הביתה ללמוד ו"לעשות חיים" כאשר עלתה המפלצת הנאצית?"

אריה אופזיהר וכמה מחבריו נאלצו, עם סיום עבודת סלילת הכביש ב-1922, לחפש לעצמם כר פעולה חדש בתל-אביב הקטנה שהלכה ונבנתה במהירות באותם הימים. לאחר ששכרו להם דירת מרתף ללא ריהוט פרט לארגוים, הלכו לבקש עבודה בענף הבניין. אריה נתקבל לעבודה מיד, אע"פ שהיה צריך ללמוד את תורת הבנייה מההתחלה.

ספר זכרונותיו של ד"ר אריה אופזיהר כולל תיאורים נהדרים של אותה תל-אביב בתולית שלא טעמה עדיין טעם חטא. אמנם היתה גם אז מצוקת דיור ומשפחות שלמות התגוררו באוהלים על החול או בצריפים רעועים, עשויים פח וקרשים. הכל היה פתוח, ואע"פ לא היו גניבות. פשוט לא היו גנבים בתל-אביב באותם הימים. בלילות היו מטיילים על שפת הים לאור הירח, מתוכחים על ענייני דיומא או שרים ורוקדים. עם זה לא היו שוכחים את בעיות השפה והתרבות

יורעאל, נהרו המונים להשתתף באירוע הנדיר. היו ביניהם כאלה שהלכו שעות ברגל כדי לשמוע את צלילי הפלא שהשמיע הכנר המהולל.

מענין הוא תיאור של ביקור ראשון בירושלים. הרושם היה מדכא - חיים דלים וצפופים במאה שערים, שכונה שגם אז "הצטיינה" בקנאותה הדתית ובולוול בחלוצים ובציוניים שבאו לבנות את הארץ לפני ביאת המשיח. בדרךם לכותל ראו החלוצים עניות עלובה ומנוונת בכל פינה. קבצנים ופושטי יד לאורך כל הדרך ואע"פ כן התרגשו החלוצים כשהגיעו לכותל המערבי, ומחבר הזכרונות התפלל שיזכה להביא את משפחתו מן הגולה לא"י - ואכן לאחר זמן התגשמה תפילתו.

מקובל בין ההיסטוריונים של תקופת העלייה השלישית והרביעית שכמעט כל החלוצים היו פורקי עול המסורת. מתיאור הדברים בימים מלאים עולה תמונה שונה במידה מסוימת, והנה עיקר דבריו של המחבר בנושא זה:

"היו ביננו חברים שהתפללו והמשיכו את המסורת של ישראל סבא, ואחרים שהסירו מעליהם את עול המצוות המעשיות מתוך ההנחה שהארץ מכפרת על כל העוונות. איש איש נהג לפי רוחו, ולא היו לנו תפילות מאורגנות. מאידך, לא היה גם לעג וחילול, או התנגדות לאלה ששמרו מסורת." (עמ' 113-122).

כתל-אביב היה הזיפוף שהיו מביאים משפת-הים על חמורים וגמלים. כהן ובהומור מתאר אריה אופויהר כיצד רכשו אי אלה מחבריו חמור וגמל - ולאחר זמן כמה חמורים וגמלים - לחוביל זיפוף לאתרי הבניה כתל-אביב. במשך הזמן הפכו החלצים אלה להיות קבלנים אמידים.

אריה אופויהר הצליח במה שרוב החלוצים נכשלו - הוא הביא את הוריו ואחיותיו לארץ. החיים הקשים בלחץ תחת שלטון פולני אנטישמי הניע את הוריו להסכים לתכנית העלייה. כידוע היו רבים - בעצם הרוב המכריע שסירבו לעזוב את העיריה, וסופם המר שניספו ע"י הנאצים.

בסוף הספר מספר המחבר על תנועת "צופים" שאירגן עם מספר ידידים. פעולות חברתיות מסוג זה - שכללו "ג'מבורי" בירושלים - מילאו את הזמן החופשי עד שעה מאוחרת בלילה. לא היה לו לאריה די זמן לישון. שכן היה עליו לקום בעלות השחר וללכת ברגל אל השוק הערבי לקנות ירקות ופירות ולשלוח אותם על חמורים אל השוק שבפינת אלנבי תחלת בנימין ששם היה להוריו רוכן למכירת ירקות ופירות. לאור שסיים את הקניות, היה נוסע בדיליג'נס אל מקום עבודתו ובערב לאור גמר עבודת הבניין חיכו לו הפעולות ב"צופים". אריה אופויהר מסיים את ספרו בנימה של כיסופים לתקופה ששוב לא תחזור, "אבן היו אלה ימים מלאים".

תל אביב ההיסטורית

העברית. "גדה מגיני השפה" היה פעיל ברחובות העיר ובכל מקום ציבורי ודורש בתוקף מהלועזים שידיברו אך ורק עברית.

במוצאי שבת היה ר"ר מוסנון, מנהל גימנסיה "הרצליה", מרצה באולם הגדול של הגימנסיה, ובין הנוכחים היו אישים כמו אחד העם וביאליק. ההרצאות היו מרתקות, והאולם היה מלא. ברם, היה גם מקרה ביש שהמחבר מתארו בצער כשהלוצים עניים, שלא היה להם הפרוסות הדרושות לדמי-כניסה, נאלצו לעזוב בבושת פנים.

ברם, מניחת התענוג של שמיעת הרצאה לא היתה הבעיה העיקרית של החלוצים. רבים מהם התקשו למצוא עבודה קבועה, ומעבודה מזדמנת קשה היה להתפרנס.

למרות האידאליזם הסוציאליסטי של החלוצים היו כינהם גם בעלי יוזמה שלמדו לשפר את מצבם. חומר הבניה